

1485: La batalla de montornès

Estimo Montornès

HISTÒRIA, ART I NATURA DE MONTORNÈS DEL VALLÈS

Ajuntament de
Montornès del Vallès

Diputació
Barcelona
xarxa de municipis

De Palau d'Ametlla a Montornès del Vallès

2

L'última incursió àrab sobre el Vallès va ser la dels almoràvits, l'any 1115. A partir de llavors, la vida es va normalitzar a la comarca sota el domini dels senyors feudals. El nostre poble es deia aleshores Palau d'Ametlla i estava dominat pel senyor de Montornès, un petit terratinent que residia a la Torrassa (ara, Torre Tavernera). El 1342, un Montornès va comprar el castell de Sant Miquel al rei Pere III. Entre les condicions de la venda hi entrava el canvi de nom del poble, que des d'aquell moment es va dir Montornès, com el seu amo.

La dinastia dels Montornès

No coneixem l'origen de la propietat feudal dels Montornès sobre el nostre poble. Podem pensar en un guerrer occità que formava part de les tropes franques de Carlemany que van ocupar la Catalunya Vella (fins al riu Llobregat) i que va rebre aquest racó del Vallès en feu, com a botí. La família feudal està documentada des

de 1157, quan Pere de Montornès va fer donació de la casa i les terres al seu germà Guillem. Al segle XV, durant les guerres remences, la família es deia Armengol. Al segle XVII van passar a dir-se Taverner (d'aquí el nom de Torre Tavernera). A través de matrimonis, van assolir els títols de comtes de Darnius i d'Alba de Liste.

L'evolució del feudalisme

Des del segle XII, l'allunyament de la guerra va permetre que l'agricultura s'estengués i que el comerç es multipliqués. Com a conseqüència, la població de Catalunya va créixer, les activitats culturals es van enriquir i la vida política

es va desenvolupar. No sense conflictes; els comtes-reis s'esforçaven per ampliar el seu domini efectiu sobre el país mentre que els senyors feudals defensaven aferrissadament

la gran autonomia que havien gaudit durant l'alta edat mitjana. Els reis es van recolzar en les ciutats, alliberant-les de servituds feudals (aparició de viles franques, carreratges, jurisdiccions reials, etc.) i establint aliances amb els artesans i comerciants que hi formaven una menestralia de treballadors lliures que creixia en poder econòmic.

3

Els pobles que eren "carrers de Barcelona"

Les ciutats grans van ampliar la seva influència declarant "carrer i braç de la ciutat" a pobles de la rodalia. Així, Caldes, Canovelles, l'Ametlla, Montmeló i Parets, entre molts altres, van ser carrers de Barcelona. Cardedeu va ser declarada carrer de la ciutat el 1384. Mollet, que pertanyia al bisbat de Barcelona, va passar a jurisdicció reial el 1393 amb categoria de "carrer de Barcelona" i un representant al Consell de Cent de la capital.

Granollers havia estat disputada durant segles pel senyor de la Roca, el bisbat i el rei. El 1418 va pagar 10.000 florins a Alfons IV perquè comprés la vila i la incorporés a la corona. Entre els privilegis atorgats, el rei va declarar la ciutat carrer de Barcelona, una decisió que tindria grans conseqüències sobre les guerres remences de final d'aquell segle.

Els mals usos a la Catalunya Vella.

Els mals usos a la Catalunya Vella.

La condició dels serfs feudals va ser molt dura a la Catalunya Vella. El domini del senyor comportava una infinitat d'impostos, restriccions i treballs que els pagesos havien de complir. Hi havia, però, sis obligacions que els serfs consideraven especialment injustes, anomenades mals usos:

REMENÇA PERSONAL: obligació del pagès de residir a les terres del senyor. Marxar constituïa un delictes. Era una condició hereditària.

INTESTIA: el senyor es quedava amb una tercera part dels béns dels pagès que moria sense testament. Si no quedaven parents pròxims, s'ho quedava tot.

CUGUCIA: el senyor s'apropiava de la meitat dels béns de la dona en cas d'adulteri. Un simple petó es considerava prova d'adulteri.

EIXORQUIA: el senyor es quedava una part dels béns de tot pagès que moria sense fills.

ARSIA: si un incendi cremava

propietats del senyor, encara que fos accidental, els pagesos havien de compensar-ho fins a una tercera part dels seus béns.

FIRMA D'ESPOLI FORÇADA: el senyor rebia un quart de la hipoteca contreta pel pagès per a casar-se. Es va fer obligatori demanar la hipoteca.

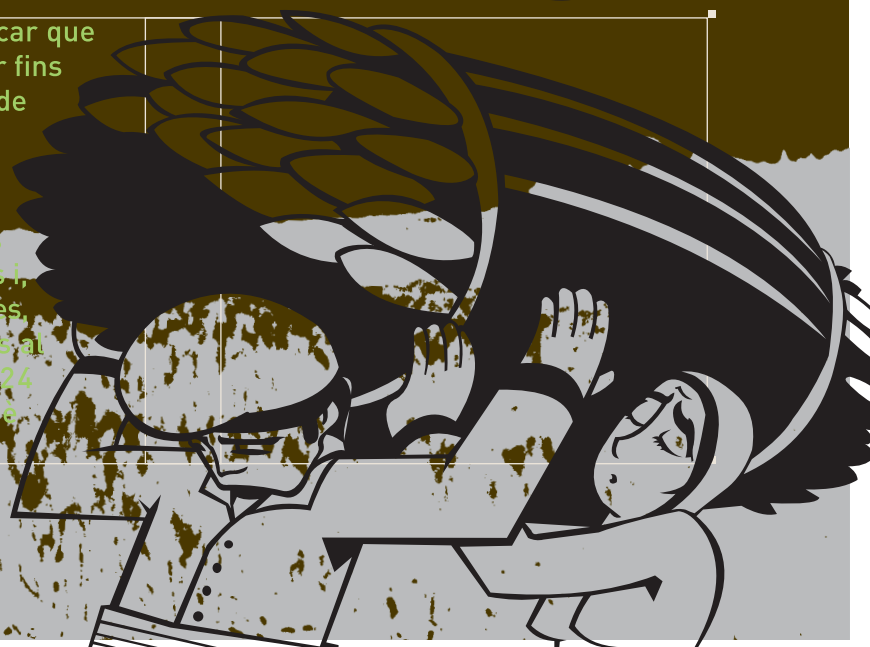
4

Els síndics remences

Els síndics remences

Les repetides demandes de suprimir els mals usos van rebre una negativa tancada dels senyors. Els pagesos de remença es van organitzar per aconseguir-ho. Des del 1447 van elegir síndics, representants, a cada localitat. Una disposició d'Alfons IV de l'any 1448 va reconèixer el dret dels síndics a reunir-se, però els senyors feudals van impedir les reunions per la força, mentre els bisbes excomunicaven els pagesos que no pagaven els mals usos. Els pagesos cavaven tombes davant

dels seus masos per indicar que estaven disposats a lluitar fins a la mort. El 20 de febrer de 1462, uns avalots a la vall de Sant Pau van iniciar les hostilitats. Els remences es van alçar a les comarques septentrionals i, en grups de 100 a 500 homes, van cremar molts castells, al temps que enviaven 24 comissionats al rei perquè intercedís.

Els dos líders de la primera guerra remença

Els dos líders de la primera guerra remença

Francesc Verntallat va ser el cabdill de la revolta. Líder carismàtic i gran estrateg, va organitzar les bandes de pagesos en exèrcits disciplinats i entrenats. Va disposar que, de cada tres remences que s'afegien a la revolta, dos treballessin la terra per subministrar queviures als combatents. D'aquesta manera, la tropa remença circulava per Catalunya sense robar un fil. El comte de Pallars, capità general de

la Diputació de Barcelona, feia disposicions d'una altra mena. Les tropes feudals s'aprovisionaven sobre el terreny, saquejant i sembrant el terror al seu pas. No agafaven presoners i, sovint, penjaven els remences que havien cavat tombes davant del mas.

Dues guerres creuades

Dues guerres creuades

La guerra remença era un conflicte social, però es va creuar amb el conflicte nacional entre el rei Joan II i la noblesa catalana. Mentre els nobles clamaven per les llibertats de Catalunya, els remences volien alliberar-se del feudalisme.

Es va produir una aliança natural entre el rei i els pagesos, però l'octubre de 1472, quan Barcelona es va rendir a Joan II, el rei va dictar una pau molt generosa amb els senyors, sense reconèixer els

drets dels remences. Els mals usos van ser confirmats l'any 1481 pel nou rei, Ferran II el Catòlic, en la constitució "Com per lo senyor rei...".

La segona guerra remença

El 14 de juliol de 1484, Pere-Joan Sala, antic capità de Verntallat, va atacar l'agutzil Gilbert Salbà, recaptador d'impostos feudals, a Mieres (estany

de Banyoles). La nova guerra remença es va estendre amb més força que la primera, arribant a les comarques centrals.

La batalla de Montornès

6

La batalla decisiva es va lliurar a Montornès el 4 de gener de 1485: Els remences d'en Bartomeu Sala, que s'havien atrinxerat al castell, van sortir a derrotar l'exèrcit de la Diputació de Barcelona, format pels aristòcrates i comandat pel veguer Pere Anton de Rocacrespa.

No va ser una batalla gaire nombrosa,

potser de 200 combatents per bàndol, però va provocar un sotrac polític. Que uns aixafaterrossos venguessin en una batalla a camp obert els nobles feudals, professionals de la guerra, va commoure el país. Els senyors van entendre per fi que devien pactar la fi dels mals usos.

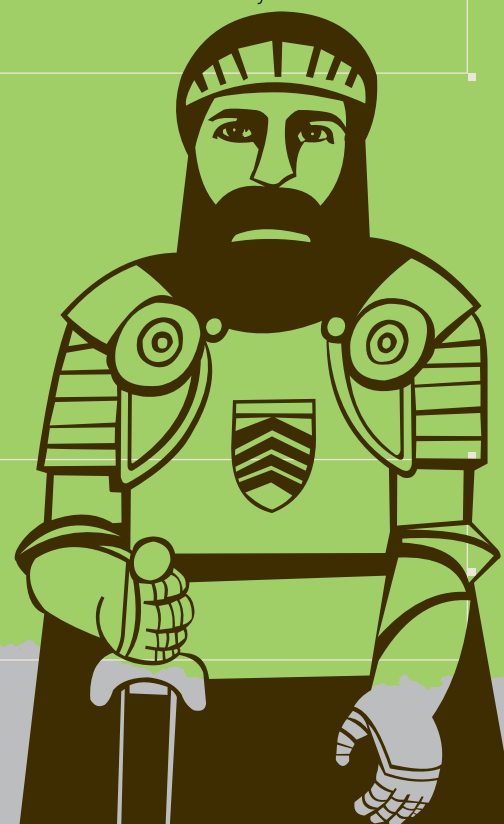
El rei va enviar un negociador

plenipotenciari, don Iñigo López de Mendoza, i el 22 d'abril de 1486 va reunir a Extremadura els representants dels senyors i els remences per signar la Sentència Arbitral de Guadalupe, que liquidava els aspectes més durs del feudalisme a Catalunya.

El principi d'autoritat

Tot i reconèixer les reivindicacions remences, el rei va imposar el principi d'autoritat amb una duresa que no havia exercit contra els nobles que li havien fet la guerra. Cada pagès va haver de pagar 60 sous, a més d'una

indemnització col·lectiva de 6.000 lliures als senyors pels danys, i d'una multa de 50.000 lliures que va cobrar el rei. Va mantenir les sentències de mort i esquarterament dictades contra els dirigents de la revolta.

Una pau heroica.

Els representants dels remences van acudir a Guadalupe protegits per salconduits reials. Van signar la sentència arbitral que alliberava els remences catalans malgrat que	mantenia les sentències de mort que els afectaven personalment, i van tornar a Catalunya a amagar-se. Alguns d'ells van ser descoberts i executats, fins que el 1491 es va dictar	l'amnistia per als supervivents. Bartomeu Sala va poder tornar al seu mas de Montornès (can Sala Gros al Vallromanes actual).
--	---	---

7

Influència de la batalla de Montornès a la Catalunya Moderna

L'alliberament dels remences catalans va ser excepcional. A la mateixa època, el rei Ferran II va reconèixer el dret dels nobles aragonesos sobre la vida i la hisenda dels seus serfs, que no es van alliberar fins al segle XVIII.

Els segles XVII i XVIII, la vida d'Europa va girar al voltant de les revoltes camperoles per aconseguir allò que els pagesos catalans havien obtingut el 1486.

La pagesia catalana, alliberada de pagar impostos feudals, va millorar

el nivell de vida, i la població va créixer. Moltes de les masies antigues de Catalunya són d'aquesta època.

Els pagesos van reunir uns capitals que, anys més tard, s'orientarien cap al comerç i la importació de telers anglesos. La industrialització de Catalunya no s'hauria produït sense l'abolició del feudalisme.

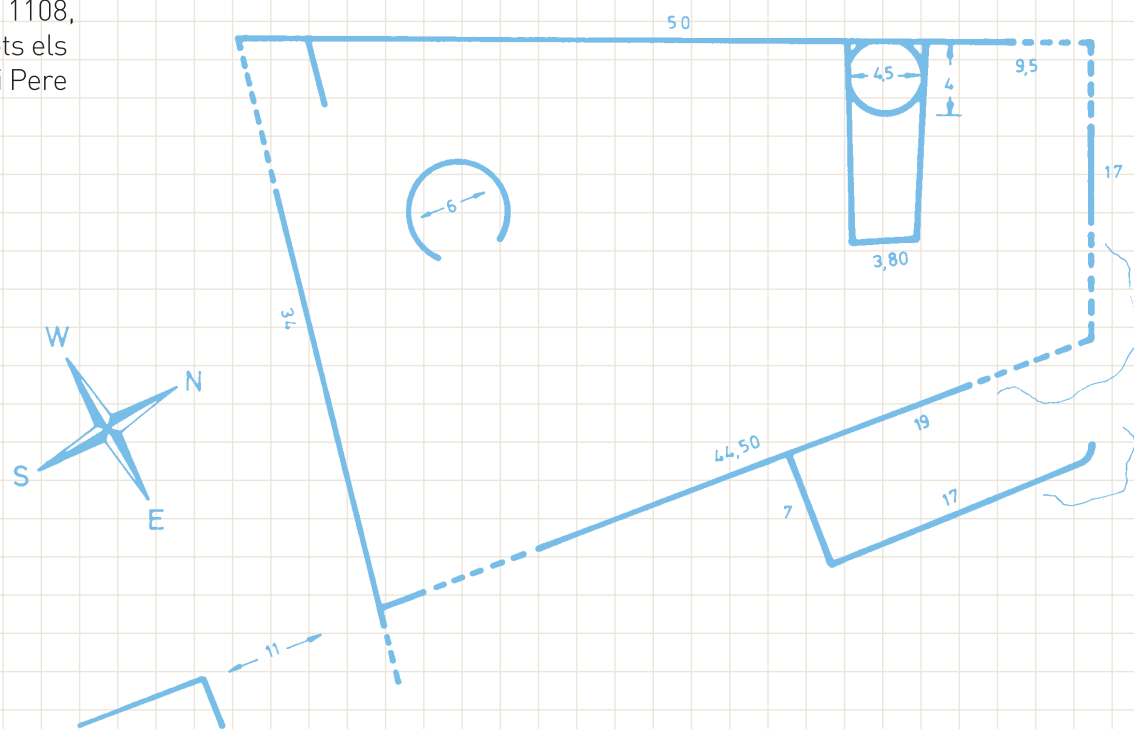
El castell de Sant Miquel

Mentre que a Montornès li diem castell de Sant Miquel, a Vallromanes li diuen castell de Montornès. S'alça al límit actual dels dos municipis.

No se'n coneix l'antiguitat ni si està edificat sobre una construcció més antiga. Està documentat des de 1108, quan pertanyia a la Corona com tots els cims dels turons. L'any 1342, el rei Pere

III va vendre el castell, amb la jurisdicció civil i criminal i el mig imperi, als senyors locals, els Montornès. La compra es va completar el 1390 amb l'adquisició del mer imperi i la directa i alodial senyoria, que la Corona s'havia reservat.

Pocs anys més tard, el 25 de maig de 1448, un terratrèmol amb epicentre situat entre Granollers i Llinars, de magnitud calculada en 5,6, va enderrocar la fortalesa, que mai no ha estat reconstruïda.

8

L'ermita de Sant Miquel

Els ibers feien santuaris als llocs alts en honor d'un déu guerrer que, posteriorment, el cristianisme va identificar amb l'arcàngel Sant Miquel per facilitar la conversió dels pagans. És molt probable que l'ermita de Sant Miquel sigui més antiga que el castell i, fins i tot,

que l'imperi romà i el cristianisme.

La planta és petita, de 7 x 7 m, lleugerament cònica, i es troba en estat ruïnós.

La capella està documentada des de 1121. Va ser restaurada a la primera del segle XVII i es va ensorrar a la

segona meitat del segle XX.

Els veïns de Vallromanes feien un aplec cada setembre a l'ermita de Sant Miquel. A mig camí, en arribar al turó de la Salve (on avui estan les antenes de telefonia mòbil), s'aturaven a cantar l'oració mariana.

Can Sala Gros de Vallromanes

Encara existeix la masia pairal d'en Bartomeu Sala, el dirigent de la revolta remença, si bé se la coneix per can Sala Gros. És a la part alta del torrent de Vallromanes, més amunt del poble.

Està documentada el 1510 i el 1573. Les parets actuals no són d'aquella època. Al llarg dels segles han patit diverses reconstruccions.

La Torrassa (Torre Tavernera)

Està situada també al terme de Vallromanes. És la residència

mil·lenària dels senyors feudals de Montornès. Va ser edificada com a

masia fortificada, on es refugiava la població durant les incursions dels àrabs o dels senyors veïns. Controlava el feu històric, format pels termes actuals de Vallromanes, Montornès i part de Vilanova del Vallès.

S'hi ha trobat ceràmica ibèrica a sitges properes. Hi ha la capella de Sant Andreu.

L'actual edifici és de façana rectangular, amb ceràmiques dels senyors de la Torrassa. Tres escuts sobre la porta indiquen les tres branques de la família: Montornès, Armengol i Taverner. Destruïda pels partidaris de l'Arxiduc a la guerra de Successió, l'any 1718 va ser reconstruïda per Oleguer d'Ardena, comte de Darnius.

Els propietaris hi van residir fins al segle XVIII, quan la senyoria va passar als Fivellet i ells es traslladaren a la casa de Teià, on es guarda l'arxiu documental de la Torre Tavernera. Avui, l'edifici fa d'oficina i restaurant d'un club privat de golf.

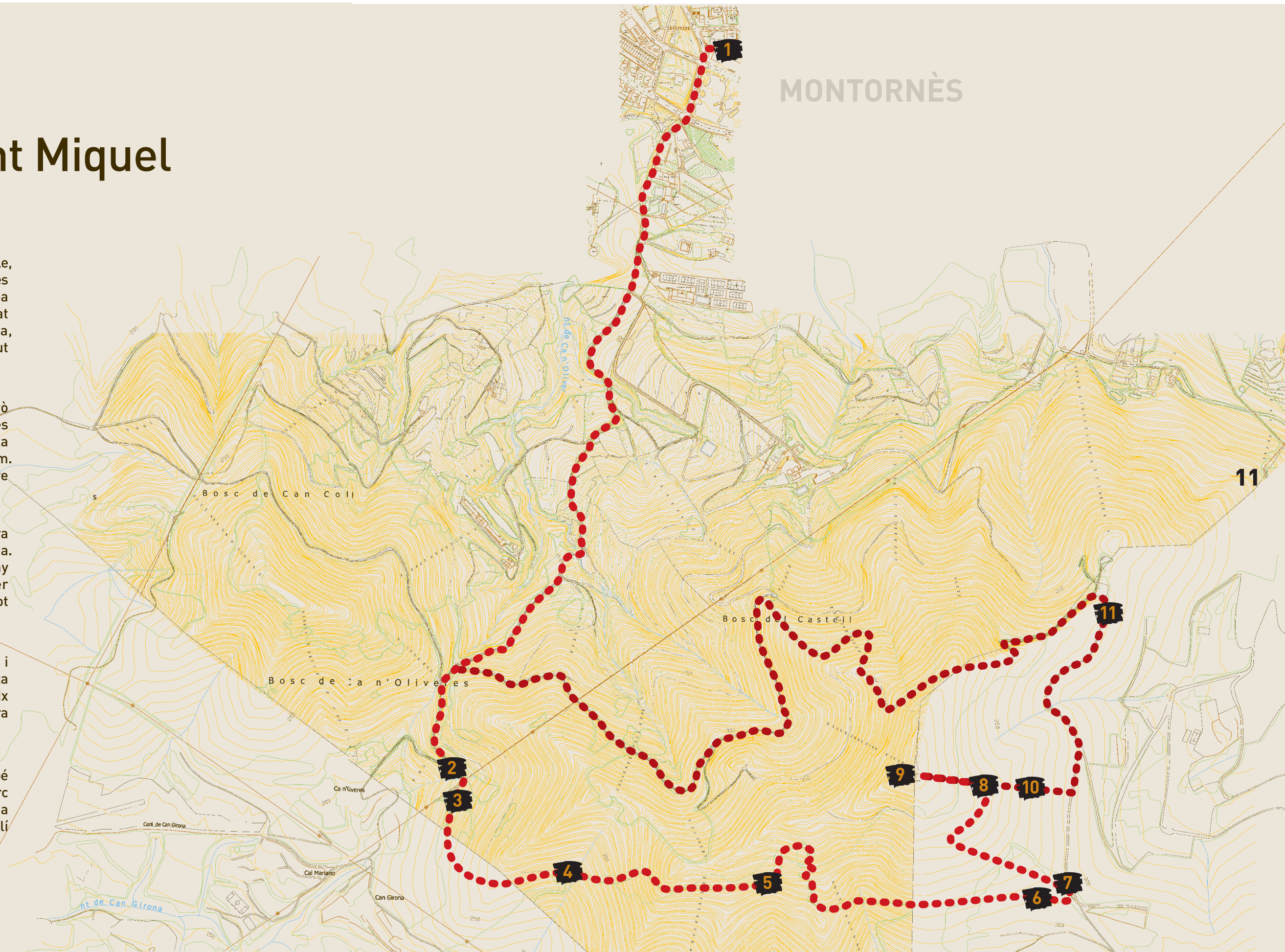
IEFC. Col·lecció Lucien Roisin

Excursió al Castell de Sant Miquel

Punt d'observació

10

- **1.** Partim de la plaça del pintor Joaquim Mir pel camí antic de Martorelles.
- **2.** Arribats al coll Mercader, agafem a l'esquerra salvant dues cadenes del Parc de la Serra de Marina. Hem entrat al terme de Martorelles de Dalt.
- **3.** A esquerra veiem el Sot dels Arbres, on destaca can Girona, convertit en granja-escola. Davant tenim el turó del castell Ruf, al cim del qual hi ha les restes d'un poblat ibèr.
- **4.** Després de passar sota els cables d'alta tensió, agafem a l'esquerra pel caminet alt. La vegetació és de pins i alzines, amb abundància d'arboços. Són freqüents els senyals dels senglars i esquiroles.
- **5.** El camí, en un aflorament de roca granítica, fa una giragonsa amb una baixada pronunciada. El camí s'ha orientat al NW. La vegetació ha canviat, és més seca, amb estepes i romaní. Es veuen molts marges de pedra de les vinyes antigues.
- **6.** Entrem a camps de cirerers i vinyes. A la cruïlla de camins, agafem a l'esquerra cap a can Corbera i, de seguida, novament a l'esquerra pel camí ample que travessa la vinya.
- **7.** El camí puja en ziga-zaga. És ample, preparat per a la circulació dels vehicles del Parc de la Serra de Marina. Acaba en un replà excavat dins de la ciutat ibèra de Montornès. A l'esquerra, pujarem per un corriol molt costerut fins al castell.
- **8.** Queda poc de l'antic castell, però encara es poden veure les dues torres i la base de les muralles, que dibuixa una planta trapezoïdal de 50 x 34 m. Prop, es veuen les restes de l'ermita de Sant Miquel.
- **9.** Des de dalt del turó, la perspectiva sobre el Vallès Oriental és magnífica. Cap al nord, la mola del Montseny domina la comarca. A llevant, per damunt de la serra de Marina, es pot veure la línia d'horitzó del mar.
- **10.** De tornada, baixem fins al replà i continuem la baixada fins a una caseta coronada per una antena, al límit baix de la ciutat ibèra. Allí girem a l'esquerra pel camí pla, cap al turó de la Salve.
- **11.** Trobem un camí ample obert també fa pocs anys amb excavadores pel Parc de la Serra de Marina. El seguim a esquerra fins al coll Mercader, i allí girem a la dreta fins al poble.

Pràctica de ruta

Identificar el relleu de la comarca

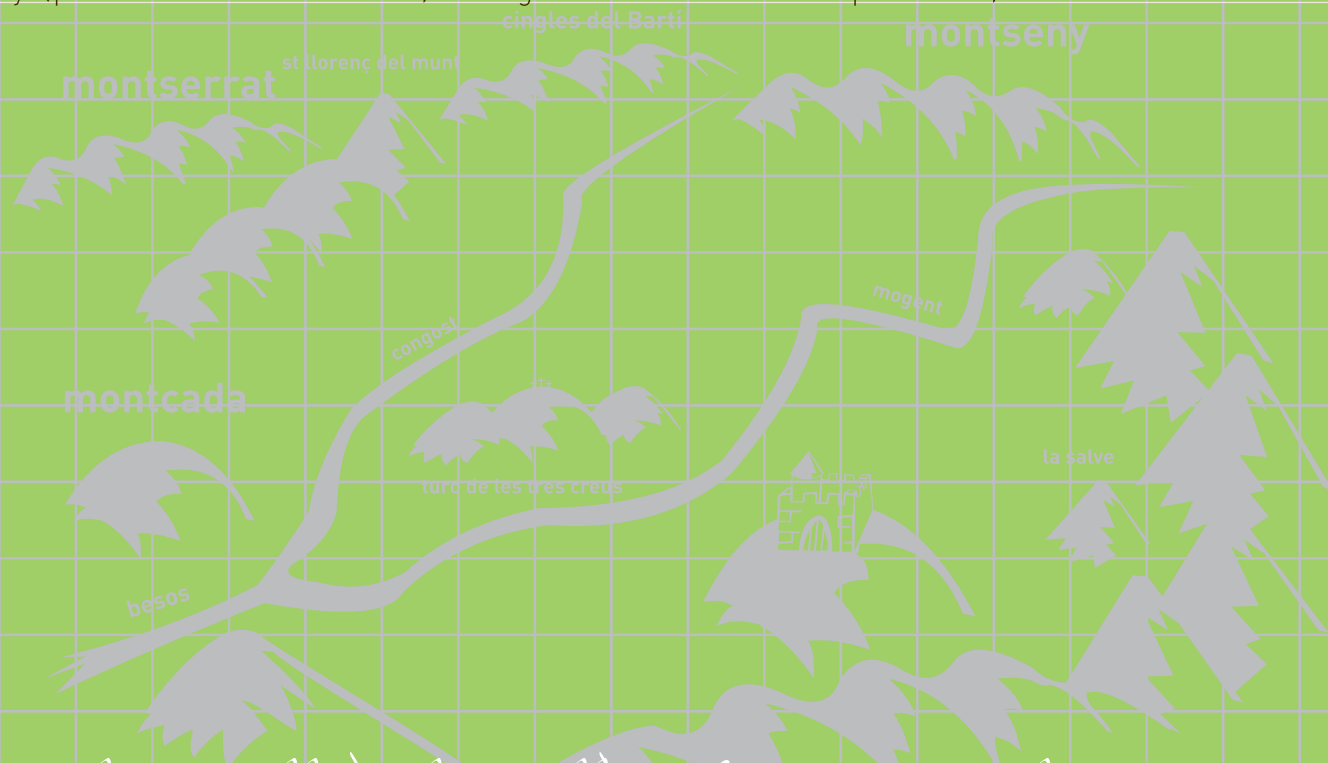
Identificar el relleu de la comarca

El turó de Sant Miquel, de 412 m. d'altura, és un mirador esplèndid sobre el Vallès Oriental.

Veiem les dues serralades que envolten la comarca: a llevant i al sud, la serra de Llevant, coneguda oficialment com Serra de Marina, on destaquen els turons del Céllecs, Sant Mateu i castell Ruf. Al nord i a ponent, la serralada pre-litoral, amb el Montseny (pics del Turó de l'home, Matagalls i

Tagamanent), els cingles del Bertí, i Sant Llorenç del Munt. La plana està travessada per rius: la riera de Vallromanes s'aboca al Mogent que, amb el Congost, forma el Besós al peu del turó de les Tres Creus.

Es poden identificar els pobles de la comarca, si bé la formidable extensió de les urbanitzacions ha desdibuixat els límits de les poblacions, abans ben marcats.

Localitzar les muralles del castell de Sant Miquel

Fotografia les dues masies

Les restes del castell estan avui tapades per la vegetació, sobretot per alzines, garrics i arboços. Sota les mates, però, encara es poden localitzar les muralles.

En aquest fascicle disposeu del pla del castell. Mireu de situar els murs.